

פרק ד'

יוסף בן מתתיהו

דיון מיוחד ונפרד יש להקדיש למרכיביו ולבולט שבתוֹךְ קבוצת הספרים היהודיות-הלניסטיות (שבה דנו בפרק הקודם), הלוּא והוא יוסף בן מתתיהו, המוכר יותר בשם הלעזי: יוסף פלביוס. הוא נולד בירושלים בשנת 37 לספירה ונפטר סמוך לשנת 100 ברומא. חייו היו מפותלים ומסובכים. כפי שאנו למדים מדבריו כתביו.

יוסף בן מתתיהו היה כוהן ירושלמי, איש ציבור, אשר יצא בשנת 64 בשליחות מדינית, לשם שחזור שבויים, אל העיר רומא. פגשתו הבלתי-מצויה עם רOMEא האדריכלית ותרבותה הייתה רבת השפעה: הוא נתקס לרגע הרומי, נעשה לאחד האימפריה, ומאותם ימים נשתנה דרכו חיו כמעט כלוחטן. יוסף חזר לארכז'ישראל ושירות כמפקד הגליל בזמן המרד הגדול, אותו מרד שהביא לחורבן הבית השני. במהלך המרד, עד כמה שניתן להאמין לדבריו יוסף עשה ניסיה לייצג קו מתחון יחסית ועמד בחיקוך מתמיד עם הקנאים, שדרשו לנקט מאמצז מלוחמות נועז ותקיף יותר.

בסופו של דבר – וזה הנקודה המרכזית, אך גם השניה בחלוקת, בתולדותיו של יוסף – מעא יוסף את עצמו במחנה הרומי. האם בגד באחיו כשהצערף לאויביהם? זו השאלה העיקרית, אך תשובה ברורה עליה אין, כיון שאנו ניזונים בסוגייה זו מדבריו יוסף בלבד, ובדרך הטבע לא ירchip את הדיבור בשאלת זו. מכל מקום, באותו ימים התקרב יוסף אל מי שהיה מאוחר יותר קיסר רOMEא, אספסיאנוס, ואל בנו טיטוס. לטענותו, קירבו הקיסר משומש והוא, יוסף, ניבא לאספסיאנוס, עוד בהיותו שר צבא, על דבר עתידו כמושל רומי.

מכורח המציאות היה יוסף עד ראייה לחורבן הארץ ולנפילת בית-המקדש. לטענתו, ניסה לשכנע את הנזירים בירושלים להיכנע ולהימנע עליידי כך משפיקות דמים, אך לא זכה לאוזן קשבת. לאחר שנפלה ירושלים ונשרף הבית (לפי סייפרו של יוסף לא עשה הדבר על דעתו של טיטוס!) עבר יוסף לרומא, נתזרח וישב בעיר זו כבן-חסותו הקיסר, כשהוא מקידש את יתרת חייו לחיבור יצירתו הספרותית הגדולה.

יצירתו הספרותית של יוסף מורכבת מארבע יצירות, אשר הרבייעית מהן תעסיקנו יותר מן האחרות, אך נסקור את כולן לצורך הקפת התמונה; בהיותן חלק מן הספרות היוונית-הלניסטית, הן נכתבו כМОבן, יוונית, והיו מיועדות בראש ובראשונה לקורא הנוצרי.

חיבור מפורסם אחד של יוסף הוא "מלחמת היהודים נגד הרומיים", חיבור המתאר את מהלך המאורעות שהביאו למרד ולהחורבן. למען האמת, זה המקור העיקרי העומד לרשותנו מאותם ימים, וההיסטים טוריונים חלוקים בשאלת, אם אפשר לומר כך על כל הדברים האמורים בספר אם לאו. אמנים בסופו אומר יוסף: "בדבר דרך מליצתי [כלומר – אודות הסגנון] יוציאו הקוראים משפט, אבל בדבר האמת, אבטח ולא אפחד לומר, כי רק אליה לבך כיונתי בכל הדברים האלה", אך יש רבים הסבורים, כי אחראיתו של יוסף בנטין רומי וכבן חסות הקיסר השפיעה על דרך ראייתו את המאורעות או על הדרך שבה תיאר אותן. מצויות גם סתיירות בולטות בין דבריו יוסף בחיבור זה לבין דבריו בחיבורים אחרים, וגם עובדה זו, כמובן, מקשה על קבלת כל דבריו כאמת שאין לערער אחריה.

חיבור אחר שלו, השיך בכירור לקבוצת החיבורים של היהודות ההלניסטית, כפי שתיארנו אותה בפרק הקורם, קריי "נגד אפיון" (או: "קדומות היהודים"). מדובר בחיבור של פולמוס המכון כנגד שונא ישראל בשם אפיון שכטב בדברים קשים, דבריו שיטנה, על היהדות. באותו חיבור מצטייר יוסף כיהודי גאה, הרב את ריב עמו ומנסה בדברים שונים לשכנע את הקורא כי אין הצדק עם אפיון. בין שאר הדברים, דרך משל, הוא יוצא כנגד הקביעה – החזרת ונשנית בכתביהם הלניסטיים רבים – כי עם ישראל גורש ממצרים בחרפה, בשל היותו עם של מצרעים שבראשו עמד מנהיג המצערעים – משה. וכך אומר יוסף כנגד טענה זו: "הנה כי לאיש זהה [כלומר: משה] לא היה כל נגע בבשרו יוצאה מפורשות מן הדברים אשר דבר. כי אסור על המצערעים לשבת עיר... וגם גור דין טועמא על כל הנגע בבשרם..."

וגם בהירפה הנגע גור על המצורע לעשות טהרות רבות... ואילו דבקה במקוק [= משה] המחללה הזאת, הן ראוי היה לו לשאת את פניו האנשיים, אשר מצא אותם מכאוב במכאוב, ולגלל עליהם את מידת הרחמים". ומכך למד יוסף כי לא יתכן שהיה משה מצורע. בדרך דומה הוא הולך וסותר טענות אנטי-יהודיות אחרות שמצאן בספרות התקופה.

חיבור אחר של יוסף, שכבר עסקנו בו מבעלי שהזכרנו אותו במפורש, הוא האוטוביוגרפיה שלו, "חיי יוסף", והוא היא המקור העיקרי למדיינן על תולדות חייו. החיבור פותח בהכרזה שאינה ענוה יתר על המידה: "אני לא בן בליך הנני, כי אם עצא [מצד אבי] למשחת כוהנים עתיקה... מצדAMI הנני מגוע מלכדים, כי היא ממשחת החשמונאים". בהמשך, מתאר יוסף את יולדתו ("עשיתי חיל רב בלימודי ונחשתתי למצטיין"), את יציאתו לרומא ואת מעורבותו בענייני ציבור. כן הוא מספר על מלחמת החורבן (וכאן מתעוררות בעיות היהודים) ואף מתאר את חייו ברומי, נשותיו ובנוו. לדבריו, נשא ארבע נשים והולד מדן חמישה ילדים.

שלושת החיבורים של יוסף שהזכרנו עד כאן בקצרה, חשובים במיוחד למי שעוסק בהיסטוריה של עם ישראל ובטולדות הוויוכות היהורי-נכרי של אוטם ימי. חיבורו הרביעי של יוסף, שבו נעסק מכאן ואילך, הוא גם החיבור המשמעותי ביותר לנושא העומדכאן על הפרק. חיבור זה הוא אולי מפעל חייו של יוסף, ספר "קדמונות היהודים". יש בו עשרים חלקים והוא כולל תיאור מפורט של תולדות העולם וקורות עם ישראל מן הבירה ועד למלחמות החורבן. מבחרנות רבות ניתן לראות בספר זה כמבוא ל"מלחמות היהודים", חיבור שנכתב בידי יוסף עוד קודם לכן. "קדמונות היהודים" נכתב ברומא, לערך בשנים 73–93, ככלומר, בדרום, בעשרות שנה, ומטרתו – כמטרתה של כל הספרות היהודית-הלאומית – להאיר את עיני העם הנוצרי ולקרבו להבנת מהות היהדות ורכיה, שהרי כבר ראיינו כי בעולם הנוצרי אז שורה בורות עצומה בכל הנוגע ליהדות, הצד דעתם קדומות שניזונו מכתבי שיטנה לMINIHAM.

חשובים לעניין שאנו עוסקים בו הם בעיקר אחד-עשר החלקים הראשונים של "קדמונות", ספרים א'–י"א, העוסקים בתקופת המקרא וספרים מחדרש את האמור בכתביו הקודש על המאורעות

שבין בראית העולם ובין קורותיה של אסתר. יוסף היה תלמיד נאמן של רבותו, חכמי ירושלים במאה הראשונה לספירה, שהרי (לפי דבריו בספרו האוטוביוגרפי) למד תורה בירושלים, נחשב לעילוי ועתיד מזהיר נכון היה לו שם. הרבה ממה ששמע בכתיבת המדרש של ירושלים, או בהקשרים אחרים (כגון דרישות בכתיבת הכנסת), הוא משקע בספריו. מאידך גיסא כותב יוסף, כזכור, לקרוא הורה, והרבה מן הקווים המאפיינים את הספרות היהודית-הלניסטית מצוירים גם ביצירותיו שלו. לפניו איופה, מיזוג מעניין בין מסורות, המוכרות לנו מאוחר יותר גם בספרות חז"ל, לבין מוטיבים ודרכי הבעה היודיעים מן הספרות ההלניסטית הכללית, אשר יוסף מנסה להביעם יהודי וליצור מהם דבר חדש.

עיטוקו של יוסף בספריו המקראי הוא סלקטיבי, והריהו משמשו מחיבורו מה שלאنعم לאזנו או מה שסביר שלא יטעם לחיכם של קוראיו בכוח. כך, למשל, לא נמצא ב"קדמוןיות היהודים" את מעשה העגל, שהוא סיפור המציג באור קשה את בניישראל עם של חטאיהם וborgדים בדתם, או את סיפור רצח המצרי בידי משה. אי אפשר היה לו לישוף, להציג את מנהיג העם ומיסיד דורתו כרוצח חוםם מוח. (כדי להצדיק את יציאת משה מצרים למדין היה עליו איפוא למצווע הסבר אחר.) ואין צורך לומר, שאין הוא מזכיר את סיפור צרעת מרים, שכן, כל רמו, ولو דק ביותה, לקומה של מחלת נוראה ומחיה זו בקרב ראשי האומה היהודית היה מתќבל בעזהה על-ידי שונאי ישראל דאו. את חיבורו בונה יוסף, על פי המסורת הספרותית ההלניסטית, סביב דמויות מרכזיות (כגון אברהם, יעקב או יוסף) וגם תיאורים ותיאור עלילותיהם תואמים פעים רבים את כללי הספרות היו של העולם ההלניסטי. הדבר בא לבתיו בראש ובראשונה בנאותם רבים ש يوسف שם בפי הדמויות, נאים ארוכים ומפותחים, במיון המסורת הריטור רית היוונית. ועוד הוא משלב בספריו — וגם זה על-פי המקובל בספרות ההלניסטית — עלילות אהבים. מה שחרס מן המקראי, מוצנע או נרמו בו בלבד, זוכה אצל יוסף להרחבה. כך, למשל, תיאור הרומו שבין יוסף לאשת פוטיפר, או הספר המופלא, שנעסק בו מיד, על נישואי משה והכושית. יוסף גם מרבה לתאר את מעצבי הרוח של הדמויות ואת הרגשותיהן, ויש כאן איפוא מעין פסיכולוגיזציה של האירועים, תוך קירוב המוסף להפישות המקובלות על הקורא ההלניסטי. עניין מיוחד יש בכך שבה מתמודד יוסף עם שאלת הנטים: אמונהו כי הודי מחייב אותו לקבלם כפשותם, אך תפיסתו הרצינוליסטיות — וחשו מה יאמרו קוראיו — עמדו לכאהרה בסתרה עם

אמונה זו, ולכן לא פעם נמצא בדבריו ניסיון לרציונלייזציה של הנט. אך במקומות שהרב בר אינו בוגדר האפשר, אין יוסף חושש לומר, כי "על הדברים האלה [במקרה זה כוונתו להתגלות ה' בסיני] יכול כל אחד מקוראי לחשב באות נפשו, אולם אני מוכರח לספר כמו שכתב בכתביו הקדושים".

את האמור עד כאן אני מבקש להציג בשתי דוגמאות מפורחות במקצת. הדוגמא הראשונה לקוחה מן הספר שמספר יוסף על מלחתתו של משה בכושים וניסיונו לאשה כושית. כבר רמזנו לסיפור זה (בפרק הקודם) כשהעסקנו בהיסטוריון היהודי-הלניסטי ארטאפאנוס, המתאר את משה כמצביא עצמאי של פרעה היוצא להילחם בכושים. אולם יוסף — החומר על סיפורו זה (ויתכן שהכיר אותו או את חלקו מכתבי ארטאפאנוס) — מביא אותו בהרחבת גROLה. וכך הוא אומר (בספרו "קדמוניות המקרא"):

"הכושים, שכנים של המצרים, חדרו לארכץ ולקחו והובילו את רכושם... הם פשו בכל הארץ ומשעמו מעוררה לא הניחוה עוד מידם... והיו המצרים שרוים במצוקה, ופנו לדברי נבואה וקסמים. וכשיעץ להם האלור הים לקחת את העברי לבעל ברית, ציווה המלך את בתו [היא אמו המאמצת של משה] לשלווה אליו את משה ויהיה לו לשד עבא. והוא נתנה אותו [לאביה] לאחר שנשבע לה שלא יאונה לו כל רעה... ומשה קיבל ברצון את המשרה עליו על פי בקשתם של תרומות [כך נקראה "אמו" לפי יוסף] והמלך... ומשה הקדים ולקח ונרג את העבא, בטרם נודע לאויבים דבר יציאתו, וערך את מסעו לא דרך היאור [כמקובל במערכות צבאיות קודמות] אלא דרך היבשה. וכך ננתן מופת מפליא לתבונתו. אותה הארץ קשה להלך בה מחמת המון הנחשים שהוא מגולת לרוב... ומשה המזיא תחבולה נפלאה לשם בטחון הצעא... הוא התקין סלים של גומא דומים לתיבות ומילא אותם ינשופים. בעל חיים זה הוא אויבם הנורא ביותר של הנחשים ואלה בורחים מפני הינשופים המתנפלים עליהם... ובאופן זה עשה את מסעונו בא אל הכהושים, שלא שיערו כלום, והתגנש בהם ונצחים במערכה... ועשה בהם הרג רב... לבסוף נהדףו [הכושים] לשבע, שהיתה עיר המלוכה של כוש, ובאו במצרים. והמקום לא ניתן להיכבש

אלא בקושי, משומם שהנילוס סובב אותו ומקיפו גם נהרות אחרים הפכוו למקומות מלחמה קשה לאנשים שניסו לעبور את הרים... ובעוד משה נושא לבן רצין את חוסר הפעולה של העבא... אירע מאורע זה: למלה הכושים הייתה בת, ותרביס שמה. היא ראתה את משה כשהוא מוליך את צבאו סמוך לחומה ונלחם בגבורה והשתומה לתבונה שבתקסיסיו ושיערה שהוא הוא שגרם למצרים את הצלחתם... ואהבה גדולה מאוד אליו תקפתה. וכשגבר הרגש בלביה שלחה את הנאמנים שבעבדיה לדבר אליו בדבר נישואים. והוא הסכים לדבר בתנאי שתוסגור העיר, ועשו אמנה בשבועה, שיאת האשא באמת ולא יפר את החווה לאחר כיבוש העיר. הדיבור והמעשה באו זה אחר זה ומשה הודה לאלהיהם, לאחר שעשה שפטים בכושים, וכרת את ברית הנישואים והוליך את המצרים חזרה לארצם.

והרי לפניו רומן אהבים מלא בין משה לבין בת מלך כוש הנישאת לו בתמורה לבגידה בעמה והסגרתה את העיר. סיפור זה בניו, ככל הנראה, לפי דגם של סיפוריים הלניסטיים, על אישת הבוגרת בעיר ובעמה בשל אהבתה לשרכזבאה האויב. ואכן, אברהם שליט, שאת תרגומו לדברי יוסף קראנז זה עתה, מביא כמקבילות לסיפור זה כמה סיפוריים יווניים הבנויים ברגם דומה. לטענתו, חוגים יהודים-הלניסטיים (או שמא יוסף עצמו) צירפו בדרך זו סיפור זר ונוכרי אל הרמות המקראית המקודשת של משה (והשווה הפסוק המוקשה בספר בדבר י'ב, א'). על ידי זה יצרו דבר חדש, אשר הקורא הנוכרי – ומן הרاءו לחזור ולהציג כי ספר "קדמוניות היהודים" מיועד היה בעיקר לקרוא ההלניסטי – מסוגל היה להבינו וליהנות ממנו, ועל ידי כך לראות את משה באור השונה מזו שנעציר בספרות האנטי-יהודית של התקופה. (אגב נעיר, כי ספר זה המשיך את חייו במסורת הספרות היהודית והוא חומר ומופיע בהרחבה מופלגת בתוך ספר "הישר", מן הספרים הפופולריים ביותר של עם ישראל בימי-הביבנים.) דוגמא אחרת, מרכיבת יותר אך חשובה לא פחות לעניינו, היא

סיפורו של יוסף אודוט לידתו של משה. וכך הוא מספר:
"עمرם מהמיוחסים שבעבריים היה שרוי בפחד לעמו [בשל] גירות פרעה להמית את הבנים] שמא יכלח כלו מחוסר דור צער... והיה אובך עצות, כי אשטו הייתה

הרה... ועמד בתפילה לפני האלוהים והתחנן שיתן חנינה
לבריותיו... ויגאלם מסבלותם... ואלוהים ריחם עליו
ונתרצה לתחינתו ועמד עליו בשנותו ושידלו בדברים שלא
יתיאש מן העתיד... [וכאן באנוום ארוך, כמסורת הספרות
תית ההלניסטיית, שבו מגלה האל לעמרים עתידות ואף
מודיע לו על לדית משה ועל גורלו ותפקידו]... דברים אלה
נתגלו לו לעמרים בחולם... והלידה של האשה [יוכבד]
הוסיפה אמונה בדבר שנתבשו בו מפי האלוהים, כי
נעלה מעני השומרים מחמת קלות ציריה ומשום שלא
גרמו לה כאבים קשים. שלושה חדרשים הצפינו את הילד...
[ואה] החליטו להפקיד ביד האלוהים את הצלתו [וכאן
מספר יוסף על משה המושך ליאור ועל הצלתו בידי בת
המלך, היא תרומותת]... וכשהיה משה בן שלוש, הגידיל
האלוהים את קומו בשיעור מפליא ולא היה בן אדם
נטול חוש יופי עד כדי כך שלא יתרעם מיפויו של משה
בשעה שראהו. ורבים שנודמן להם לפגשו... נמשכו אחורי
מראה התינוק והוא עוחבים עבורהם כדי להסתכל בו...
ופעם לקחה [תרומותת] את משה אל אביה והראתה אותו
לו... ושםה את התינוק בידי אביה. זה לקחו ואמץ אותו
באחבה אל ליבו ושם את הכתר על ראשו כדי לגרים נחת
روح לבתו. ושםה תפש בכתר והורידו ארעה, מעשה
ילדות לכארה, ודרך עליו ברגלו. הדבר הזה נראה כסימן
לפורענות המתרגשת על בית המלוכה, וכשהה זאת
האייטגנין, אשר צפה מראש שעתיד הנער להיוולד לשם
השלטה של מלכות מצרים, קם עליו להרוגו... ואולם
תרומותת הקדימה אותו והצילה את התינוק מידו".

סיפור זה מעניין במיויחד אם אין שוכחים את תאורייך כתיבתו: שנים
רבות לפני העലאתה של ספרות חז"ל על הכתב. והנה, מרבית המוטyi
באים שמעאננו בדבריו יוסף, חזורים ומופיעים מאוחר יותר במדרשי
ובתלמודים מפי חכמים שחיו מאות שנים לאחר יוסף, במאות הרבי-
יעית והחמיישית. מבחינה זו ממשמים גם דבריו יוסף נקודתי-מושעת
ברונולוגית המסויימת בזיהוי לתארך בוצרה מדוקיקת יותר מסורות
הדיועות בספרות חז"ל. כך, למשל, בדומה לקביעה שקובע יוסף, כי
עمرם היה מן "המיוחסים שבעבריים", מצאנו גם בתלמוד הבבלי (סוטה
י"ב, ע"א), כי עמרם היה "גדול הדור". הוא הדין באשר לדבריו יוסף

אודות קלות ציריה של האשה. גם כאן קובע התלמוד הבבלי (שם, והפעם בשם ר' יהודה בר זビינא) ש"לידתה לא בער". ובנקודה אחרונה זו כרוכה שאלה מרתתקת. ר' יהודה, כאשר הוא קובע שלידתה של יוכבד לא הייתה ברוכה בער, עושה זאת תוך שימוש באחת מדריכי המדרש, הינו, תוך עיסוק מיוחד במשמעותו בדקדוקי הכתוב המקראי ובפרטיו. בסיפור התורה נאמר על אמו של משה: "וַתֵּהֶר... וַתָּלֶד בֶן", ומהדרש מבקשת: מדווע נאמר "וַתֵּהֶר"? וכי אלמלא נכתבת מלאה זו, לא הייתה יודע שאשה צריכה להרות קודם שהיא יולדת? וכיון שלפי אמונה יוצאי המדרש אין במקרא מלא מיותרת, שומה עליהם להעניק לתיבת "וַתֵּהֶר" איזו משמעות שתצדיק את הופעתה בפסוק. ולכן קובע המדרש, שמלה "וַתֵּהֶר" הובאה כאן כדי שנלמד ממנה דבר שלא היה יודע אותו בהעדרה – או, בשינוי אחרית: תיבת "וַתֵּהֶר", שהיא לכארה מיותרת, לא על עצמה היא מלמדת אלא על רעותה, על תיבה הסמוכה לה, תיבת "וַתָּלֶד". וממשיך המדרש וקובע: כשם שעצם הכניסה להרין, ההתעברות (היא "וַתֵּהֶר") אינה כרוכה בכאבים, כך גם הלידה ("וַתָּלֶד") לא לוותה בכאבים. הדרשן "מכח" איפוא את טענתו בדבר קלות ציריה של יוכבד בעורת דרך לימוד המקובל במדרשו (הקרויו "היקש"). והנה להפתעתנו מתרבר, שמצויב זה על קלות העירום בבר ידוע היה לישוף, מאות שנים קודם לר' יהודה, ומכאן עולה, כי המסורת שלעצמה קדומה לתקופת האמוראים. עובדה זו מאלצת אותנו לבחון מחדש את שאלת הלימוד של מסורת אגדית מן הכתוב המקראי בעורת אחת מדריכי המדרש, שכן מעתה נפתח הפתח לעזון אחת משתים – או שדרך זו של לימוד מן הכתובים כבר הייתה ידועה לישוף (אף שלא הזירה במפורש), ומכאן שהיא קדימה מן המקובל, או שר' יהודה אינו לומד דבר חדש, אלא רק מצמיד מסורת קדומה אל הכתוב המקראי. כל תשובה שנבחר בה מבין שתי אלה תהיה רבת חשיבות לסוגיית תולדותיהן של דרכי המדרש.

לסיום, נאמר עוד דבר בקצרה על הסיפור שambilai יוסף אודות משה הנוטל את כתרו של פרעה מעל ראשו ומשליכו ארץה. סיפור זה חור בספרות העברית בתקופה מאוחרת הרבה יותר, כנראה רק במאה התשיעית או העשירית, אלא שכאן הוא רחב ומפותח יותר. לפyi ספרותינו (ראה מדרש *שמות-רבba א'*, כי' ועד), לאחר שאחד ממציג נני פרעה (בדרכו כלל נהוג לזהותו עם בלעם דוווקא) ביקש להמית את משה על שהשליך את ה�建 ארצה, התערב איצטגנין אחר – לפי

כמה מסורות היה זה יתרו — והצעיר להעמיד את משה בניסיון. יש להביא לפניו גחלת לוהטת ומטבע והב ולראות אל מה ישלח את ידו, או כדבריו: "אם יושיט ידו לזהב יש בו דעת והרגו אותו, ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מוות". הנוכחים הסכימו למבחן ולמקרים הובאו גחלת זהב. משה שלח את ידו לזהב, אלא שכאן התערב המלאך הרואה-זובלתי נראת גבריאל, ודחק את ידו של משה מן הזהב אל הגחלת. כשנגע בה משה נכוו אצבעותיו, ומרוב בהלה (או כדי לクリר את הכויה) הכנסין לפיו, וכך נעשה, כפי שהتورה אכן מעידה עליו בהקשר אחר, "כבד פה וכבד לשון".

סיפור זה מופיע בספרות העברית, כאמור, רק בתקופה מאוחרת, אך הקורא אותו בעיון יחוש שהוא זר מאוד לתפיסות ולדרכי הבעה המקובלות בספרותנו הקדומה. תחילתה יש להציג על הדגשת יופיו הפיסי של משה; מקורותינו אינם מרבים בתיאורים מעין אלה. ועוד קשה לrhoוח היהדות עניין הניסיון: וכי ניתן להמית אדם על סמך בדיקה שכזו? זאת ועוד: וכי ילד קטן (ומשה היה באותו הימים בן שלוש או ארבע) הוא בר-עונשין וניתן להוציאו להורג, ואפילה על מעשה שעשה בכוננה תחילת? על כן נראה לי לומר, כי הסיפור שקראנו ממדרשו הוכחות מן הספרות היוונית העתיקה לקיומם של מוטיבים דומים. וכך מסופר בספריו יווני מן המאה השנייה לפני הספרה: ילד גנב עלה של בכוונה מכון, העמידו אותו בפני מבחן, הניחו לפניו עצועים ועלה של זהב, וכשנגע בעלה הזהב — יצא גורידית להורג. בספריו יווני זה חסר הסיום על דרך ה-*Happy End*.

המוטייבי בין השניים בעינו עומד. מכל זה עולה ההשערה, כי גם במקרה זה משמש יוסף כאחד המתויכים להעברת מוטיבים מן הספרות היוונית אל ספרותנו (ודבר דומה אמרנו, כזכור, בקשר לסיפור נישואי משה ובת מלך כוש). אמנים בספרתו של יוסף, כפי שהוא לפניו, חסר עניין המבחן באש ובזהב, ומובא בו רק חלקו הראשון של הספר, עניין יופיו של משה ונטיילת הכתה, אך אופיו הכללי של הספר ומקבילתו היוונית יכולם לסייע בהחלטה, כי יוסף קטע, מסיבות השמרות עמו, את הספר הזה שזכה, בעוד שהמסורת היהודית-הלאומית המלאה המשיכה את חייה בחור-

גימ שונים, וכן מופיע הסיפור במלואו על הכתב רק מאוחר יותר. קשה להגיים בחשיבות תרומתו של יוסף בכלל הנוגע להכרת האגדה הקדומה. חיבוריו הם אחד המכשירים העיקריים העוקרים העומדים לרשوت החוקר לשם תיארוך מסורות אגדיות ולשם דיון במוצאן ובתולדותיהן. כל זה, כמובן, בנוסף לתרומתו הגroleה למחקר היסטורי של ימיו או למחקר האמונה והדעתו ששמרו בחוגים בהם נא.